

κδ'

ἀλλὰ καθ' ὅλας τὰς λοιπὰς αὐτοῦ ζητήσεις ἐδόθη εἰς ἀσυγκλίους καὶ ἀπιθάνους ὑποθέσεις, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ ἐκπλήττουν ἐκείνους μάλιστα, ὅσοι κλίνουν περισσότερο εἰς τὸ νὰ τὸν θαυμάζουν!

Πολὺ δὲ ὑποθετικώτερος ἐδείχθη εἰς τὰς Ἀρχὰς φιλοσοφίας, τὰς ὁποίας ἐξέδωκε τὸ 1644 ἔτος, ἔχων ἡλικίαν τεσσαράκοντα ἐννέα χρόνων· τὸ σύγγραμμά τοῦτο διαιρεῖται εἰς τέσσαρα μέρη· καὶ τὸ μὲν πρῶτον, (περὶ τοῦ ὁποίου θέλομεν ὁμιλήσει πάλιν κατωτέρω), πραγματευόμενον τὴν λογικὴν φιλοσοφίαν ἢ μεταφυσικὴν, ἐκθέτει τὰς ἀρχὰς ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων. Τὸ δὲ δεύτερον περιέχει τὰς ἀρχὰς τῶν φυσικῶν πραγμάτων, ὅπου ὁ Καρτέσιος ἐξηγεῖ ἀκόμη εἰς τί συνίσταται ἡ φύσις τῶν σωμάτων, τί εἶναι διάστημα, τόπος, ἡρεμία, κίνησις. Ἐλευθεριάζει δὲ εἰς τὰς ὑποθέσεις του ἕως καὶ νὰ εἴπῃ, παραδείγματος χάριν, ὅτι ἡ γῆ καὶ οἱ οὐρανοὶ δὲν ἦμποροῦν νὰ ᾖναι κατεσκευασμένοι εἰμὴ ἀπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὕλην, ὡς νὰ ἦτον δυνατὸν νὰ ἔχωμεν παραμικρὰν τοιούτων εἶδησιν. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἐκθέτει ὡσαύτως νόμους τάχα κινήσεως, οἱ ὁποῖοι, ὅχι μόνον εἶναι ψευδεῖς, ἀλλὰ καὶ ἀσυνάρτητοι πρὸς ἀλλήλους. Τὰ δὲ τελευταῖα δύο μέρη περιέχουσι τὴν θεωρίαν τοῦ συστήματος τοῦ παντός. Κατ' αὐτὸν, ὁ ἥλιος καὶ οἱ λοιποὶ ἀπλανεῖς ἀστέρες εἶναι κέντρα δινῶν λεπτῆς ὕλης, αἱ ὁποῖαι βιάζονται ἄλλα μικρότερα σώματα νὰ σρέφονται περὶ αὐτούς. Ἡ ἡμετέρα δίνη, λόγου χάριν, παρασύρει ὅλους τοὺς πλανήτας περὶ τὸν ἥλιον· καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἑκατονταετηρίδα ἠναγκάζοντο οἱ φυσικοὶ νὰ κρατῶσι τὴν γῆν ἀκίνητον, διὰ νὰ μὴν ὑποπέσωσιν εἰς καταδραμάς, ὁλόκληρος ἡ δίνη τοῦ ἡλίου καὶ τῶν πλανητῶν σρέ-

φεται περὶ τὴν γῆν. Λεπτὴ δὲ ὕλη τῶν δινῶν εἶναι ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ὁ Καρτέσιος ὀνομάζει πρῶτον στοιχεῖον. Μετὰ ταῦτα ἐπινοεῖ δεύτερον στοιχεῖον, συγκείμενον ὡσαύτως ἀπὸ λεπτά, ἀλλὰ στρογγυλὰ μόρια, καὶ τρίτον ἄλλο καὶ τελευταῖον, συγκείμενον ἀπὸ μόρια χαρακωμένα με ἀυλάκια, διὰ τῶν ὁποίων τὰ μόρια τῶν ἄλλων στοιχείων ἠμποροῦν νὰ κινουῦνται, καὶ τῷ ὄντι περιφέρονται, κατ' αὐτὸν, παντοίας περιφοράς. Μὲ τὰ ὑποθετικὰ ταῦτα διδόμενα ἐπιχειρεῖ νὰ ἐξηγήσῃ ὅλα τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως καὶ ὄντως τὰ ἐξηγεῖ κατὰ τὸν ἴδιον αὐτοῦ τρόπον, λέγων, παραδείγματος χάριν, ὅτι αἱ τῆς μαγνήτιδος ιδιότητες παράγονται ἀπὸ κίνησιν τινὰ τῆς λεπτῆς ὕλης διὰ τῆς χαρακωμένῃς. Ἀλλ' εἶναι παντάπασιν ἀπίθανος, ὅστις δίδει τοιαύτας ἐπινοίας με τοιούτους ἀδιορίστους λόγους, ὡς ἀληθεῖς τῶν φαινομένων αἰτίας. Ἀν ὁ Καρτέσιος εἶχεν ἀληθῶς τὸ κλειδίον τοῦ συστήματος τοῦ παντός, δὲν ἔπρεπε νὰ λέγῃ μόνον ὅτι τὰ δεῖνα φαινόμενον κρέμαται ἀπὸ τὰ δεῖνα στοιχεῖον, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ τὸ ἀποδεικνύῃ, καὶ ὄχι ἀπλῶς, ἀλλὰ διὰ τοῦ λογισμοῦ, διδάσκων πῶς τὰ φαινόμενα εἶναι ἀναγκαῖαι καὶ ὀρισαὶ συνέπειαι τῶν ὑποτεθέντων αἰτίων. Τοῦτο κατίώρθωσεν ὁ Νεύτων, καὶ πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτοῦ δὲν ἐρρίφθη πρῶτον εἰς τολμηρὰς ὑποθέσεις, οὐδ' ἐπενόησε φανταστικὰς αἰτίας, διὰ νὰ τὰς δοκιμάσῃ ὕστερον· ἀλλὰ ὀρμώμενος ἀπὸ τοὺς παρατηρηθέντας ὑπὸ τοῦ Κεπλέρου νόμους τῶν οὐρανίων κινήσεων, καὶ εἰς αὐτοὺς ἐφαρμόζων τοὺς τῶν κεντρικῶν δυνάμεων τοὺς ἀνακαλυφθέντας ἀπὸ τὸν Οὐγένιον, ἐζήτησε κατὰ ποίαν ἀνάγκην καὶ ποῖον θεσμὸν πρέπει νὰ κατεπεύγωνται τὰ οὐράνια σώματα, ὡς νὰ κινῶνται κινήσεις τοιαύτας, ὅποῖαι φανερόνονται εἰς τὴν παρατήρησιν. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ὠδηγήθη εὐ-

θέως και ἀσφαλῶς εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν νόμον τῆς ἐλ-
 ξεως, τὰ ὅποια ποτὲ δὲν ἤθελε μαντεύσει βαδίζων τὴν
 ὁδὸν τοῦ Καρτεσίου, ἢ δὲν ἦτον δυνατόν νὰ τὰ εὔρη τότε
 παρὰ κατὰ συγκυρίαν ἀκατανόητον. Ἀφ' οὗ δὲ ἅπαξ ἔφθασεν
 εἰς τοῦτον τὸν ὄρον, τὸ κέντρον ὅλων τῶν φαινομένων,
 κατώρθωσε περιπλέον τὰ ἀδύνατα εἰς τὸν Καρτέσιον,
 ἐρευνήσας διὰ τοῦ λογισμοῦ ὅλα τὰ κατὰ μέρος φαινόμενα,
 καὶ ἀνακαλύψας τὰς ἀληθεῖς αὐτῶν σχέσεις, αἱ ὅποια,
 χωρὶς αὐτὸν, χωρὶς τὴν φρόνιμον καὶ ἀσφαλῆ μέθοδόν
 του, δὲν ἤθελαν ποτὲ φανερωθῆ.

Ἐρρέθη πολλάκις ὅτι ὁ Καρτέσιος προήγαγε τὸν Νεύ-
 τωνα. Εἰ μὲν περὶ γεωμετρίας ὁ λόγος, τὸ πρῶγμα δὲν
 ἐπιδέχεται καμμίαν ἀμφιβολίαν· εἰ δὲ περὶ πειραματικῆς
 φιλοσοφίας, τὸ λεγόμενον εἶναι τελείως ψευδές. Οποῖος ἐ-
 σπούδασε τὸν ἕνα καὶ τὸν ἄλλον, καὶ εἶναι ικανὸς νὰ τοὺς
 ἐννοήσῃ, πρέπει νὰ αἰσθάνεται ὅτι μεταξύ Καρτεσίου καὶ
 Νεύτωνος εἶναι χάσμα μέγιστον. Ἄν κανεὶς ἤμπορῆ νὰ
 καυχῆθῃ ὅτι προωδοποίησε τὸν Νεύτωνα εἰς τὴν πειραμα-
 τικὴν φιλοσοφίαν, εἶναι ἀναντιρρήτως ὁ Γαλιλαῖος. Κατὰ
 δὲ τὴν φιλοσοφίαν, ὡς γενικὴν μέθοδον εὑρέσεως καὶ
 ζητήσεως, ὁ Νεύτων ἀνήκει προφανῶς εἰς τὸ μέγα σχο-
 λεῖον τοῦ Βάκωνος, ὅστις δὲν ἔχει ἄλλο τι κοινὸν μὲ τὸν
 Καρτέσιον παρὰ τὴν ἀρχὴν καὶ ἀφορμὴν· διότι ἡ φιλο-
 σοφικὴ ἀμφιβολία τοῦ δευτέρου εἶναι καθ' αὐτὸ τὸ δόγμα
 τοῦ πρώτου περὶ τῆς ἀναγκαίας ἀνακαινίσεως τοῦ νοῦς,
 πλὴν κατ' ἄλλην ὄψιν παρασημένον. Ὁ Καρτέσιος τόσον
 προκατελήφθη διὰ τὰ φανταστικά του συστήματα, ὥστε
 κατήντησε νὰ εἰπῆ ὅτι ἤμπορεῖ νὰ δείξῃ μ' εὐκολωτάτην
 ἀπαρίθμησιν ὅτι δὲν εἶναι κανὲν φαινόμενον εἰς τὴν φύσιν.
 τὸ ὅποιον νὰ μὴν ἐξηγήθῃ εἰς τὸ βιβλίον του· καὶ προσθέ-

τει ὅτι ἤθελεν εἶναι ὕβρις εἰς τὸν Θεὸν αὐτὸν νὰ νομίση τις ψευδῆ τὰ συναχθέντα τοιουτοτρόπως ἀπ' αὐτὸν συμπεράσματα, χωρὶς νὰ σογασθῆ ὅτι εἰς τὴν μέθοδον, μὲ τὴν ὁποίαν τὰ ἐπιφέρει ἀπὸ τὰς ἀρχὰς, δέχεται τόσας ὑποθέσεις ὅσα καὶ πράγματα. Θαυμάζει τις ἀκαταπάτως τῆ ἀληθείᾳ, ἀναγινώσκων τὸ παράδοξον ἐκεῖνο σύγγραμμα, πῶς ἡ φαντασία κυριεῖται τοιοῦτον μέγαν νοῦν, καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ δέχεται ὡς ἐναργῆ τοιαῦτα ἀπίθανα, καὶ εἰς ἀσθενεστάτας βάσεις στηριζόμενα. Ἀλλ' ὅμως μεταξὺ τούτων ὄλων τῶν σφαλμάτων, δὲν πρέπει νὰ παραβλέψωμεν τὴν μεγάλην ιδέαν τὴν ὁποίαν πρῶτος αὐτὸς συνέλαβε νὰ ἀναπτύξῃ διὰ μόνων τῶν νόμων τῆς μηχανικῆς ὅλα τὰ φυσικὰ φαινόμενα (1).

Μέχρι τοῦδε ἐπασχίσασαμεν νὰ γνωστοποιήσωμεν τὰ κύρια συγγράμματα τοῦ Καρτεσίου, καὶ νὰ δείξωμεν τὰ ἀληθῆ αὐτοῦ δικαιώματα καθὸ γεωμέτρου καὶ φυσικοῦ. Μένει δὲ νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ ἄλλης ἐπιστήμης, τῆς λογικῆς φιλοσοφίας, ἢ μεταφυσικῆς, ἣτις ἐχρημάτισεν ἰδίᾳ μελέτῃ ὅλης τῆς ζωῆς του, πρωτεύουσα τρόπον τινὰ μεταξὺ τῶν ἄλλων του σπουδασμάτων, καὶ διὰ τῆς ὁποίας μάλιστα ἐνήργησε περισσότερον εἰς τοὺς συγχρόνους του, καὶ ἀπέκτησε μεγαλητέραν φήμην. Ἐν γένει τὰ μεταφυσικὰ του φέρουσι τοὺς αὐτοὺς χαρακτῆρας μὲ τὰ φυσικὰ. Καθὼς εἰς ταῦτα, οὕτω καὶ εἰς ἐκεῖνα δεικνύει νοῦν ἰσχυρὸν καὶ ἀρχέτυπον, ἐλεύθερον καὶ τολμηρὸν, ἰκανώτατον εἰς μελέτην καὶ γονιμώτατον πάντοτε ὅμως ἐπιρρέπῃ εἰς

1. Εἰς τούτον τὸν παράγραφον τελειώνει, νομίζω, τὸ συνταχθέν ἀπὸ τὸν Βιότον μέρος, καὶ μὲ τὸν ἀκόλουθον ἀρχίζει τὸ τεῦχος συλλέκτη, διατείνον μέχρι τέλους.

κή

συστηματικὰς θεωρίας, καὶ ἀνυπότακτον εἰς πειραματικὰς μεθόδους. Οὐλα ζητεῖ μὲ τὴν ἰδίαν του δύναμιν νὰ τὰ εὔρη, ὅλα νὰ τὰ ἀνάξῃ εἰς μίαν πρώτην ἀρχὴν, διὰ νὰ νὰ συμπεράνη ἐξ αὐτῆς ὅλας τὰς ἄλλας. Ὀργανον εἰς τὰς ζητήσεις του μεταχειρίζεται ἀμεταθέτως τὴν σύνθεσιν, ἢ μᾶλλον τὴν ἐκ τῶν προτέρων μέθοδον, ἥτις ἀπὸ ἀφηρημένα ἀξιώματα ὀρμωμένη καταβαίνει εἰς τὰς ἐπιμέρους ἀληθείας. Ακολουθεῖ σχεδὸν τυφλὰ τοῦτον τὸν σφαλερὸν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁδηγόν, καὶ παρασυρόμενος ἀπὸ αὐτὸν ἀποπλανᾶται τόσον, ὥστε ὁ ἐνδόξος θεμελιωτῆς τῆς λογικῆς ἀμφιβολίας, ὅστις εὐτυχέστατα ἐτελείωσε τὴν καθαίρεσιν τοῦ σχηματικῆς δογματισμοῦ, γίνεται ἐν μέρει ἀρχηγὸς φιλοσοφικοῦ δογματισμοῦ τοιούτου, ὥστε, ἂν δὲν καταργῆ, καθὼς ὁ πρῶτος, τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦς, βραδύνει πάντοτε σχεδὸν τὴν πρόοδόν του μὲ ψευδεῖς ὁδηγίας.

Εἰς τὸν περίφημον Λόγον περὶ μεθόδου τοῦ ὁδηγεῖν καλῶς τὸν νοῦν, καὶ ζητεῖν τὴν ἀλήθειαν εἰς τὰς ἐπιστήμας, τὸν ἐκδοθέντα κατὰ τὸ 1637 ἔτος, ὁ Καρτέσιος εἶχεν ἤδη φανερώσει τὰ κυριώτερα κεφάλαια τῆς διδασκαλίας του, ἐπιτρέχων τὰ πλέον ἀφηρημένα ζητήματα τῆς μεταφυσικῆς. Ἀλλ' ἐπραγματεύθη τὰ αὐτὰ μὲ περισσοτέραν τάξιν καὶ ἔκτασιν εἰς τὸ ὄχι ὀλιγώτερον περίφημον σύγγραμμα, τὸ ἐκδοθέν κατὰ τὸ 1641, καὶ ἐπιγραφόμενον Μελέται περὶ τῆς πρώτης φιλοσοφίας, ὅπου ἀποδεικνύεται ἡ ὑπαρξίς τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς. Αἱ μελέται αὐταὶ εἶναι ἐξ τὸν ἀριθμὸν, συγκροτοῦσαι βιβλίον μικρὸν μὲν καθ' αὐτὸ, μεγάλως δὲ αὐξηθὲν μὲ τὰς ἐνστάσεις πολλῶν

μεταφυσικῶν τοῦ καιροῦ ἐκείνου, μεταξύ τῶν ὁποίων δια-
 πρέπουσιν ὁ Αρναλδος, Γασσένδος, καὶ Οἶβης, καὶ με-
 τὰς ἀπαντήσεις, ὅσας ἔκαμεν εἰς αὐτάς ὁ Καρτέσιος. Εξέ-
 ἔδωκε δὲ τὰς Μελέτας Λατινιστῶν, διότι, λέγει εἰς τὸ προ-
 οίμιον, « Ο δρόμος, τὸν ὁποῖον ἀκολουθῶ, εἶναι τόσο
 « ὀλίγον πατημένος, καὶ τόσο μακρυσμένος ἀπὸ τὸν κοι-
 « νὸν καὶ συνήθη, ὥστε δὲν ἔκρινα ὠφέλιμον νὰ τὸν δείξω
 « εἰς λόγον γραμμῶν Γαλλιστῶν, καὶ ἀναγνωστὸν εἰς ὅλους,
 « φοβούμενος μήπως οἱ ἀσθενεῖς τὸν νοῦν νομίσωσι συγ-
 « χωρημένον εἰς αὐτοὺς νὰ δοκιμάσωσι τοιαύτην ὁδόν. »
 Κατὰ τὸ 1642, ὁ δούξ Λουῦνης (de Luynes) μετέ-
 φρασεν εἰς τὸ Γαλλικὸν τὰς Μελέτας, ὁ δὲ Κλερσελιέρος
 (Clerselier) τὰς ἐνστάσεις καὶ τὰς ἀπαντήσεις. Οὕτως
 ἀνάρμοστος εἰς τοὺς ἀδυνάτους ἦτον ὁ ἀνοιγόμενος ἀπὸ τὸν
 Καρτέσιον δρόμος εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦτο, μάλιστα δὲ
 διαφορώτατος ἀπὸ ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον οἱ σύγχρονοὶ του
 εἶχαν συνήθειαν ν' ἀκολουθῶσιν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φιλο-
 σοφίας. Εἰς αὐτὸ, καθὼς καὶ εἰς τὸν Περί μεθόδου Λόγον,
 καὶ εἰς τὸ προσημειωθὲν βιβλίον τῶν Αρχῶν, τὸ
 ὁποῖον ἐφάνη εἰς φῶς μετὰ τὰς Μελέτας, ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ
 τοῦ ἀξιώμα, ὅτι « Ο θέλων νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἀλήθειαν,
 « πρέπει μίαν φοράν εἰς τὴν ζωὴν του νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ
 « ὅλας τὰς δόξας, ὅσας ποτὲ ἐδέχθη, καὶ νὰ ἀνακτίσῃ
 « ἐξ ὑπαρχῆς καὶ ἐκ θεμελίων ὅλον τὸ σύστημα τῶν γνώ-
 « σεῶν του ». Ὅθεν, ἡ μαρτυρία τῶν αἰσθήσεων, ἡ ὑπαρ-
 ξις τῶν σωμάτων, καὶ τοῦ ἰδίου τοῦ σώματος, ἀκόμη καὶ
 τοῦ Θεοῦ, ὅλα κατ' ἀρχὰς γίνονται εἰς αὐτὸν ὑποπετα καὶ
 ἀμπίβολα. Εκδύεται πᾶσαν πίσιν, καὶ συστέλλει τὴν ἐπι-
 στήμην του ὅλην εἰς τὸ μοναδικὸν τοῦτο γινόμενον, ἢ τὴν
 πρότασιν. « Νοῶ, ἄρα ὑπάρχω », τὴν μόνην ἐναργῆ δι-

λ'

αὐτόν. Ἐπειτα ἰσχυρίζομενος εἰς τὸ λογικὸν ἀξίωμα « Ὅτι
« ὁ νοῦς δύναται νὰ βεβαιώσῃ περὶ τινὸς πράγματος πᾶν
« ὅ, τι περιέχεται εἰς τὴν τούτου ιδέαν », καὶ μεταβάλλων
αὐτὸ εἰς μεταφυσικὴν ἀρχὴν, ἀπὸ τὴν βεβαιότητα τῆς
νοήσεως ἢ ψυχῆς μεταβαίνει εἰς τὴν τῆς ὑπάρξεως τοῦ
Θεοῦ, καὶ ταύτης πάλιν τὸ ἀναμφίβολον λαμβάνει κρηπίδα
καὶ ἀσφάλειαν τοῦ ἀνθρώπινου λόγου εἰς ὅλας τὰς ἀπλῶς
νοερὰς γνώσεις. Τὰς ἐξετάζει δὲ ἐπιτροχάδην δι' ἀφηρημέ-
νων ἀξιωματίων, καὶ ἀνανεώνει τὸ Πλατωνικὸν δόγμα τῶν
ἐμφύτων ιδεῶν ἢ ἐννοιῶν, συσέλλων ὁμῶς τὸν ἀριθμὸν
αὐτῶν, καὶ μεταποιῶν τὸν χαρακτῆρά των.

Ἀλλὰ μέχρι τοῦδε ὁ Καρτέσιος εὐρίσκεται εἰς μόνην τὴν
σφαῖραν τῶν ἰδίων του λογισμῶν, καὶ ἄλλην ὑπαρξιν δὲν
γνωρίζει εἰς τὸ πᾶν παρὰ τὴν νόησιν καὶ τὸν Θεόν. Ἐπειδὴ
δὲν ἀπέδωκε πρῶτον εἰς τὰς αἰσθήσεις κανὲν ἀμεσον κύρος,
ἐν ᾧ τίποτε ἄλλο παρ' αὐτὰς δὲν ἤμπορεῖ νὰ μᾶς ξεναγω-
γήσῃ εἰς τὸν ὑλικὸν κόσμον, ἄπορον εἶναι πῶς μέλλει ν'
ἀποφύγῃ τὸν ἀφευκτον τοῦτον ἰδανισμόν, ὅστις καὶ ἀπεπλά-
νησε τῷ ὄντι πολλοὺς ἐνδόξους φιλοσόφους εἰς τὰ ἴχνη
ἐκείνου βαδίζοντας. Ἀπαλλάττεται δὲ πάλιν μὲ τὸ ἀψευ-
σον τοῦ Θεοῦ, ἐπικαλούμενος αὐτὸ εἰς πίσωσιν τῆς τῶν
αἰσθήσεων μαρτυρίας, ἥτις ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἐξῆς δὲν τὸν
φαίνεται πλέον ὑποπτος. « Τώρα, λέγει, ἀπειδὴ γνωρίζω
« τὸν ἑαυτόν μου (δηλ. τὴν ψυχὴν μου) καὶ γνωρίζω
« τὸν Θεόν, δὲν ἔχω πλέον λόγους ν' ἀμφιβάλλω ὡς πρό-
« τερον. Πᾶν ὅ, τι διδάσκει ἡ φύσις (φύσιν δ' ἐννοῶ τὸν
« Θεὸν αὐτόν, ἢ τὴν τάξιν καὶ οἰκονομίαν, τὴν ἁποίαν
« αὐτὸς ἔθεσεν εἰς τὰ κτιστά), περιέχει τινὰ ἀλήθειαν.
« Γνωρίζω εἰς ἑμαυτόν διαφόρους νοητικὰς δυνάμεις· οἷον
« τὴν δύναμιν τοῦ ἐ ν ν ο ε ἶ ν, ἥτις ἀνήκει μόνον εἰς τὴν

« ψυχὴν μου· τὴν δύναμιν τοῦ αἰσθάνεσθαι καὶ
 « φαντάζεσθαι, ἥτις δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ ἐπι-
 « βολὴ τῆς νοητικῆς δυνάμεως εἰς τὸ σῶμα τὸ ὁποῖον
 « συνάπτεται ἀμέσως μὲ αὐτὴν, καὶ ἀκολουθῶς ὑπάρχει.
 « Ὑπάρχουσι λοιπὸν τὰ ἔνυλα, καὶ αἱ λαμβανόμεναι διὰ
 « τῶν αἰσθήσεων προσβολαὶ, καὶ διαπρηθεύμεναι εἰς
 « τὴν ψυχὴν, ἡ ὁποία τὰς ἐξετάζει καὶ τὰς κρίνει, δὲν
 « εἶναι παντελῶς φαντάσματα. » Οὕτως ἀνακτίζεται ὁλό-
 κληρον τὸ οἰκοδόμημα τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, τὸ πρό-
 τερον καθηρημένον ἕως εἰς τὸ ἔδαφος. Ο Καρτέσιος φαντά-
 ζεται, ὅτι καὶ τὴν γνησιότητα αὐτῶν ἀνεύρηκε καὶ ἐπεκύ-
 ρωσε, καὶ τὴν ἀρχὴν των ἀνεκάλυψε, καὶ τὴν γένεσιν
 ἐπερίγραψε, καὶ τὰ ὄργανά των διέκρινε καὶ κατέταξε·
 νηρίζει, ἐν συντόμῳ, τὸ πρόβλημα παντελῶς λυμένον.
 Ἀλλ' οἱ μεταγενέστεροι ἐκατάλαβαν ὅτι ὄχι μόνον δὲν ἐλύ-
 θη, ἀλλ' οὐδὲ θέλει ποτὲ λυθῆ, ἐν ὅσῳ μὲ τοσαύτην ἐφοδὸν
 ἐπιχειρεῖται, διότι μάστιγα ἐπιδέχεται τοιοῦτοτρόπως παν-
 τοδαπὰς λύσεις. Τὴν σήμερον συνειθισμένοι ὄντες μὲ κα-
 λητέρας μεθόδους, εὐκόλα διακρίνομεν ὅσα τὸ σύστημα τοῦ
 Καρτεσίου ἔχει ψευδῆ, καὶ βλέπομεν ὅτι ὁ φιλόσοφος αὐ-
 τος, θέλων τὸ πᾶν νὰ εὔρη εἰς τὴν συνέπειαν μιᾶς μόνης
 ἀρχῆς, ὄχι ἀληθῶς ἀλλὰ κατὰ τὸ φαινόμενον περιορίζει
 κατ' ἀρχὰς τὸν νοητικὸν ἄνθρωπον εἰς ἓν καὶ μόνον γινώ-
 μενον, τὴν μαρτυρίαν τῆς συνειδήσεως, ἐπειδὴ ἀμέσως
 ὑςερον ἀναλαμβάνει ὅσα τάχα ἤθελε ν' ἀπορρίψη. Εὐθὺς
 τότε παύει ἡ ὀφθαλμοπλανία, καὶ τὸ κτισθὲν καταπίπτει
 καὶ ἀφανίζεται. Ἄς μὴ λησμονῶμεν ὅμως ὅτι μέρος εἰς
 τὸν Καρτέσιον αὐτὸν χρεωσοῦνται τὰ ὄπλα μὲ τὰ ὁποῖα
 πολεμεῖται. Ἄς μὴ λησμονῶμεν ὅτι μὲ τὰ συγγράμματα
 τὰ περιέχοντα τὰς λαμπρὰς ταύτας φαντασίας ὁ μέγας

οὗτος ἀνὴρ ἐδίδαξε τοὺς πατέρας ἡμῶν νὰ μεταχειρίζωνται ἀντὶ μὲν λέξεων ιδέας, ἀντὶ δὲ ματαίων τύπων καθαρὰς ἐννοίας, ἀντὶ δὲ μηχανικῶν νοητικὰς μεθόδους. Ζηλωτὴν δὲ ἀνέδειξε τὴν μελέτην, καὶ προσδιώρισεν εἰς αὐτὴν κανόνας, τῶν ὁποίων ὀρθότεροι δὲν εὐρέθησαν μέχρι τῆς σήμερον. Ἄς μὴ λησμονῶμεν τέλος πάντων ὅτι αὐτοῦ τὸ παράγγελμα καὶ παράδειγμα, ἀναγκάζοντα τὸν ἀνθρώπινον νοῦν νὰ ἀνακρίνη αὐτῆρὰ τὰς ιδέας τοῦ γνώμας καὶ τοὺς λόγους, εἰς τοὺς ὁποίους ἀναπαύονται, τὸν ἐλευθέρωσαν ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῆς αὐθεντείας, καὶ τὸν ἔφεραν πάλιν νὰ συναισθανθῇ τὸ κράτος ἑαυτοῦ καὶ ἀξίωμα. Ταῦτα ἐνθυμούμενοι θέλομεν ὁμολογήσει ὅτι δικαιοτάτα ἐπεκράτησεν ὁ ἀνὴρ εἰς τὸν αἰῶνά του, καὶ εἶναι ἀξίος προσέτι νὰ τιμᾶται μὲ τοὺς γησίους ἀνακαινιστὰς τῆς περὶ τὸν νοῦν ἐπιστήμης.

Τὰ δόγματα τοῦ Καρτεσίου διεδόθησαν παχέως, καὶ μετ' ὀλίγον παντοῦ σχεδὸν ἐπεπόλασαν. Εἰς τὴν Γαλλίαν μάλιστα ἡ καινοτομία τῶν ὑποθέσεων, τὸ μεγαλεῖον καὶ τολμηρὸν τῶν θεωρημάτων, τὸ σαφὲς τῶν ιδεῶν, καὶ ἡ καθόλου, ἢ τοῦλάχιστον φαινομένη τοιαύτη, μέθοδος αὐτοῦ, παρέσυραν ὀλιγώτερον ἢ περισσότερον ὅλους τοὺς πλέον πεπαιδευμένους ἀνδρας τοῦ λαμπροῦ αἰῶνος Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ'. Παρατηρήθη δὲ ὅτι οἱ ὀπαδοὶ του ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπὸ τὴν τάξιν ἐκείνων, ὅσοι ἐφρονοῦσαν ἐλευθερώτατα. Οἱ Βοσσυέτος μὲ τὸν Φενελῶνα, ὁ Μαλεβράγχιος καὶ οἱ κυριώτεροι τῶν Ωρατοριανῶν, ὅλοι σχεδὸν οἱ συγγραφεῖς οἱ συνιστῶντες τὴν περίφημον σχολὴν τοῦ Port-Royal, ἐδέχθησαν τὴν νέαν φιλοσοφίαν, καὶ ὁ Πασχάλιος ἀπήλαυσεν ἐξ αὐτῆς τὴν θαυμαζομένην εἰς τὰς περὶ Ἰησοῦιτῶν ἐπιστολὰς τοῦ διαλεκτικῆν δεινότητα. Τὸ τάγμα τοῦτο ἔκλινεν ἀργότερα· τὸ δὲ πανδιδακτῆριον μόλις ὑπεχώρησεν

εἰς τὴν ἐσχάτην ἀνάγκην καὶ ὄχι πάλιν ἐντελῶς. Ἀλλ' ἡ μεταφυσικὴ τοῦ Καρτεσίου ἔπαθεν εἰς τὴν διάδοσίν της ὅ, τι πρέπει νὰ πάθῃ πᾶσα δογματικὴ φιλοσοφία. Καθεὶς, ἀφοῦ τὴν παρεδέχθη, τὴν μετεσχημάτισε κατὰ τὸν διανοητικὸν ἢ ἠθικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα· καθεὶς τὴν ἐπῆρε καὶ τὴν ἄφησεν ὅπου τὸν ἐσύμφερε, διὰ νὰ συνάξῃ συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα πάλιν ἐγέννησαν νέα συστήματα. Τοιούτρόπως καὶ τὰ πλέον ἀντικείμενα πρὸς ἀλληλά κατάγονται ἀπὸ τὴν αὐτὴν Καρτεσιανὴν φιλοσοφίαν. Ὁ μὲν Μαλεβράγγιος ἐποτίσθη ἐκείθεν τὸν μυσικὸν πνευματισμὸν του, ὁ δὲ Βερκελέυς τὸν καθαρὸν ἰδανισμὸν του, καθὼς ὁ Σπινόζας ἔλαβεν ἀπ' αὐτὴν τὸ σπέρμα τοῦ λεγομένου ὑλισμοῦ του. Εἰς ταύτην ὁμοίως τὴν κοινὴν πηγὴν δύνανται νὰ ἀναφερθῶσιν αἱ περισσότεραι φιλοσοφικαὶ αἵρέσεις, ὅσας διεδέχθησαν ἀλλήλας εἰς τὴν Γερμανίαν ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Καρτεσίου. Κατ' εὐτυχίαν ὅμως, μεταξύ τούτων διακένων θεωριῶν, ἡ πειραματικὴ μέθοδος ἐφύλαξε πιστοὺς ὁπαδοὺς, εἰς τὴν τάξιν τῶν ὁποίων δίκαιον εἶναι νὰ ἔχη τὰ πρωτεῖα ὁ Γάλλος Γασσένδος, φυσόσοφος ἐξίσου βαθύς καὶ μετριοφρων, ὅστις ἐπολέμησε τὸν Καρτέσιον θαυμάζων τὴν μεγαλοφυΐαν του· ὀδηγούμενος δὲ ἀπὸ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ περίνοιαν, ἠκολούθησε τὰ ἔχνη τοῦ Βάκωνος, ἐφήρμοσε καὶ ἀνέπτυξε τὴν διδασκαλίαν τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρός, καὶ οὕτως ἐγένετο ἀληθὴς ἀρχηγὸς τῆς νέας περὶ τὸν νοῦν φιλοσοφίας, πᾶμπολλὰ προσδοποιήσας εἰς τὸν διάδοχον αὐτοῦ Λώκιον. Τούτου δὲ τὰ θαυμαστὰ ἔργα, καὶ οἱ ἀξιομαθηταὶ ἐτελείωσαν τὴν μεταβολὴν, διὰ τῆς ὁποίας ἡ μεταφυσικὴ μετεμορφώθη μεταξύ ἡμῶν εἰς παρατηρητικὴν ἐπιστήμην. Τοιαύτη οὔσα δύναται μὲν νὰ ταχύνη ὅλων τῶν ἄλλων τὰς προόδους, δὲν ἠμπορεῖ δὲ καὶ αὐτὴ νὰ προκόψῃ.

λδ'

παρὰ καθ' ὅσον ἀκολουθεῖ τὴν μέθοδον ἐκείνην, ἢ ὅποιά πρέπει εἰς ὅλας κοινῶς νὰ ἐπικρατῇ.

Μ' ὅλον ὅτι ἡ Καρτεσιανὴ αἵρεσις χρησιμεύει τὴν σήμερον εἰς τὴν Γαλλίαν ὡς ἀνάμνησις μόνον μιᾶς τῶν μεγάλων ἐποχῶν τῆς φιλοσοφίας, πάντα ὁμῶς ἢ ἀνάγνωσις τῶν κυριωτέρων συγγραμμάτων τοῦ Καρτεσίου θέλει δίδει ὠφέλιμον καὶ τέρπνῃ ἐν ταύτῳ ἄσκησιν εἰς τοὺς ἤδη συγκροτημένους, καὶ ἀγαπῶντας νὰ καλλιεργῶσι τὴν ἕξιν τοῦ σκέπτεσθαι καὶ μελετᾶν. Ο φιλόσοφος οὗτος διατῶζει τοῦλάχιστον τὸ δικαίωμα νὰ τιμᾶται ὡς ἀρχαῖος· καὶ βέβαια, ἐν ᾧ δὲν εἶναι κἀνεὸς δεύτερος κατὰ τὴν δεινότητα, πάντοτε ὑπέρτερεῖ εἰς σαφήνειαν τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα, τῶν ὁποίων τὴν σπουδὴν νομίζομεν ἀπαραίτητον. Τοῦ περὶ Μεθόδου Λόγου τὰ πρῶτα μέρη εἶναι ἐξαιρετικὴ εἰσαγωγὴ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας. Τὸ ὕφος τοῦ πονήματος τούτου δὲν εἶναι ἴσως ὀλιγώτερον ἐπαινετὸν παρὰ τὰ νοήματα· καὶ ἂν σοχασθῶμεν εἰς ποίαν ἐποχὴν ἐγράφη, θέλομεν γνωρίσει ὅτι ὁ Καρτέσιος, σιμὰ εἰς ἄλλα κατορθώματα, ἐξάθη κ' ἕνας ἀπὸ τοὺς πατέρας τῆς Γαλλικῆς γλώσσης, κ' ἔδωκεν εἰς αὐτὴν περισσοτέραν ἀκρίβειαν μετὰ σαφηνείας, καὶ σύσροφὴν μετὰ σταθερότητος· τόσον μεγάλην ῥοπὴν ἔχει ἡ τέχνη τοῦ νοεῖν εἰς τὴν τέχνην τοῦ γράφειν! Τὰ δὲ ἄλλα του μεταφυσικὰ καὶ ἠθικὰ συγγράμματα, οἷον αἱ Μελέταε, τὸ πρῶτον βιβλίον τῶν Ἀρχῶν, τὸ Περὶ παθῶν, καὶ μέγα μέρος τῶν Ἐπιστολῶν του, πλουτοῦσι πολυτίμους ἀληθείας ἰδίως ἀπ' αὐτὸν εὑρημένας, γενναῖα καὶ μεγάλα νοήματα, φρόνιμα ἀξιώματα, εὐφυεῖς καὶ ὀρθὰς σκέψεις, ἀναλύσεις μερικὰς λεπτοτάτας καὶ ἀκριβεστάτας· τὰ ὅποια μετεκενώθησαν μὲν ἀπὸ τὰ ἐδικάτου πονήματα εἰς ἄλλα νεώτερα, διασώζουσιν

ὅμως εἰς ἐκεῖνα τὸν ιδιόμορφον χαρακτήρα, τὸν ὁποῖόν ὁ ἀδούλωτος καὶ σκεπτικώτατος αὐτοῦ νοῦς ἐνετύπονεν εἰς ὅλα του τὰ γεννήματα

Ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Καρτεσίου πρὸς τοὺς περισσοτέρους τῶν συγχρόνων, ἡ φύσις τῶν πραγματευθέντων ὑπ' αὐτοῦ ὑποκειμένων, καὶ ἡ σφοδρὰ συγκίνησις τὴν ὁποίαν ἐπροξενούσαν τὰ συγγράμματά του εἰς ὅλων τὰ πνεύματα, ἦτον ἀδύνατον νὰ μὴν ἐξοπλίσουν κατὰ τῆς ἀναπαύσεώς του τὴν ζηλοτυπίαν, τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν δεισιδαιμονίαν. Ἄνθρωπος φιλοτιμούμενος ν' ἀποδείξῃ τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, τὴν ἀρχὴν καὶ βεβαιότητα τῶν γνώσεών μας μετὰ τρόπον διάφορον παρὰ τοὺς πρὸ αὐτοῦ ὅσους κατεγίνετο, ἔλεγαν, εἰς μηχανικὴν ἐξήγησιν ὅλων τῶν φαινομένων τῆς φύσεως, κ' ἐδέχετο πλῆθος νέων γνώμων, ἕως καὶ τὴν περὶ κυκλοφορίας τοῦ αἵματος ὅσους, τέλος πάντων ἐπολέμει ἀναφανδὸν τὴν σχολαστικὴν φιλοσοφίαν πῶς ὁ τοιοῦτος νὰ μὴ ἐνσείσῃ μεγάλους φόβους εἰς τοὺς ζωατροφουμένους καὶ δοξαζομένους μετὰ τὴν διδασχὴν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀνατρεπομένων δόγματων; Οἰκονόμησαν δὲ οὗτοι τὰς προσβολὰς αὐτῶν κατὰ τοῦ νεωτεριστοῦ μετὰ τὴν συνήθη μέθοδον ἄρχισαν μετὰ κατακρίσεις, ἔπειτα ἦλθαν εἰς φιλονεικίας, καὶ τελευταῖον εἰς καταδρομὴν. Πρέπει μ' ὅλον τοῦτο νὰ σημειώσωμεν, ὅτι οἱ Λατῖνοι Θεολόγοι δὲν κατεδίωξαν τὸν Καρτέσιον. Εἰς μὲν τὴν Ρώμην, ὅπου αἱ Μελέται εἰσχώρησαν κατὰ τὸ 1643 ἔτος, ἐξῆλθε δόγμα παρὰ συνεδρίου καρδινάλιων, ἀπαγορευθὲν « Νὰ μὴ τυπωθῆ, ἀναγνωσθῆ ἢ καὶ κρατηθῆ τὸ σύγγραμμα τοῦτο, μηδὲ κανὲν ἄλλο τοῦ « Γάλλου φιλοσόφου » χειρότερα ὅμως δὲν ἔπραξαν. Εἰς δὲ τοὺς Παρισίους, ἀντεῖπαν πρὸς τὸ βιβλίον, κ' ἐπολέμησαν

τὴν διδασκαλίαν τοῦ συγγραφέως· ἐπαίνεσαν ὁμῶς κατὰ τὸ δίκαιον τὴν καθαρότητα τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ, καὶ μετ' ἰδονὴν ὠμολόγησαν τὸ ἀγαθὸν τῆς προαιρέσεώς του. Πλὴν δὲν ἔπραξαν ὁμοίως εἰς Ολλανδίαν οἱ μεταρρυθμισμένοι θεολόγοι, οἵτινες πρότερον μὲν δεινοπαθοῦντες ἐζήτουν τὴν ἀνοχὴν πρὸς χάριν ἑαυτῶν, τότε δὲ ἐφάνησαν δριμύτεροι διώκται παρὰ ἐκείνους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀπεκρούοντο. Ἀλλ' εἰς τὰς ἠρησκευτικὰς αἵρέσεις ἢ μεταξὺ διωγμοῦ καὶ ἀνοχῆς διαφορά δὲν εἶναι πολλάκις εἰμὴ διαφορά δυνατοῦ πρὸς ἀδύνατον. Ἡ δόξα τοῦ Καρτεσίου δὲν ἐτύφλωνε κανένα εἰς Παρισίους καὶ εἰς Ρώμην, ὅπου αὐτὸς δὲν εὐρίσκετο· κατέλαμπεν ὁμῶς πᾶσαν τὴν Ολλανδίαν, καὶ πολλοὶ διδάσκαλοι τῶν δοκιμωτέρων αὐτῆς πανδιδακτηρίων, φιλίαν ἔχοντες μετ' τὸν φιλόσοφον, ἀρχίζαν νὰ διαδίδουν τὴν διδασκαλίαν του. Οἱ δὲ φιλάρχαιοι ζηλοτυποῦντες τὴν ἀμαυρόνουσαν αὐτοῦς φήμην τοῦ Καρτεσίου, ἐπάσχισαν νὰ τὸν εβύσουν, ἢ τοῦλάχιστον νὰ κάμουν νὰ διωχθῆ ἀπὸ τὴν Ολλανδίαν. Ἀλλ' ἀγριώτατος μεταξὺ ὄλων τῶν ἐχθρῶν του ἐδείχθη ὁ Γισβέρτος Βόετος (Voet), ἀρχιδιδάσκαλος τῆς θεολογίας εἰς τὸ πανδιδακτήριον τῆς Ρηνοπεραίας. Ὁ ἄνθρωπος αὗτος, ἀπολαύων μεγάλην ὑπόληψιν καὶ διὰ τὸ σεβάσμιον τοῦ ὑπουργήματος, καὶ διὰ τὴν αὐστηρότητα τῶν τρόπων του, ἐκίνησε πρῶτον ἄλλους νὰ πολεμήσουν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Καρτεσίου μετ' δημοσίας θέσεις, εἰς τὰς ὁποίας, χωρὶς νὰ τὸν ὀνομάσουν, ἐκατηγοροῦσαν ὡς ἄθεον τὸν φιλόσοφον αὐτὸν, ὅστις

. πᾶσας εἰδέας

Ἐζήτησεν, πάντα δ' ἐβάσασεν φρενί,

πρὸς εὐρεσίῃ νέων ἀποδείξεων τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ.